

EVROPSKA UNIJA I TRAMPOVA AMERIKA

Novi „stress test“ izdržljivosti transatlanskog savezništva

Dr Duško Lopandić*
Aleksandar Bogdanović**

Dolazak nove administracije u Vašingtonu će predstavljati još jedan, nakon Bregzita, dodatni izazov za EU. Prve negativne izjave novog američkog predsjednika koje se odnose na evropske integracije i NATO, kao da dovode u pitanje decenije konstantne američke politike i strategije u Evropi. Uz to, različiti signali iz nove administracije ukazuju na nesuglasice između tzv. "ideologa" i "realpolitičara". Mogući su razni scenariji, ali može se u načelu očekivati da će novi predsjednik u prvi plan staviti pragmatično „resetovanje“ na novim osnovama trgovinskih i privrednih odnosa SAD sa zemljama EU.

Din Ačeson, državni sekretar SAD bio je, uz nemačkog kancelara Adenauera, jedini strani državnik izvan Francuske koji je unapred bio obavešten o sadržaju Šumanove deklaracije (9. maj 1950). U svojim memoarima, Ačeson je opisao podršku administracije SAD-a, kao i nezadovoljstvo marginalizovanog britanskog premijera Bevina, pred najavom onoga što je predstavljalo ključni korak u stvaranju francusko-nemačke alijanse. Ačesonov privilegovani položaj nije bio slučajni. SAD su, naime, nakon II svjetskog rata odigrale glavnu ulogu u podsticanju zapadnoevropske integracije.

Tokom decenija prošlog i ovog veka američka administracija je uglavnom pružala jasnu i konstantnu podršku razvoju evropske integracije koja je, uz NATO, igrala glavnu ulogu u izgradnji Transatlanskih odnosa. Evropska zajednica je rođena i dugo se razvijala pod senkom američkog odbrambenog kišobrana i u zaklonu vojnih baza SAD-a rasejanih po zapadnoevropskim zemljama. Tradicionalno američko gledište izneto je u „Velikoj šahovskoj tabli“ (1997) Z. Bžežinskog: „teško se može zamisliti istinski ujedinjena Evropa bez bezbednosnog aranžmana sa Amerikom“.

Ipak, ispod niza dalekosežnih deklaracija, transatlanskih agendi i samita na temu daljeg jačanja veza, harmoniju savezništva potresalo je ekonomsko i drugo nadmetanje koje bi s vremena na vreme poljuljalo barku partnerstva. Možemo se podsetiti niza ozbiljnih razmirica, poput nenajavljenog napuštanja međunarodnog zlatnog standarda od strane SAD (1971), „rata“ oko uslova uvoza banana u EU, dugotrajnih sporova oko subvencija u čeličnoj i avio industriji (Boing-Erbus), poljoprivrednih subvencija, sporova oko GMO i dr. Na političko-bezbednosnom planu, američka intervencija u Iraku (2003) predstavljala je ozbiljan slučaj izrazitog nerazumevanja među starim saveznicima na liniji Vašington-Pariz-Berlin, ali je istovremeno ukazala i na nedovoljnu međusobnu solidarnost evropskih zemalja. Nedostatak entuzijazma evropskih članica NATO-a da povećaju udeo vojnih ulaganja u budžetu bio je, sve do danas, stalni izvor frustracija u Vašingtonu. Izjava o „staroj i novoj Evropi“ predstavljala je poruku iz SAD o tome da staro savezništvo nije baš za sva vremena uklesano u kamenu. „Opasnost – napisao je već odavno Robert Kegan u „Raju i moći“ (2003) – leži u tome da bi SAD i Evropa mogle postati sasvim otuđene“. I pored znatno bolje saradnje tokom Obaminog predsedavanja, koje je pokazano i u Avganistanu, Libiji, Siriji i tokom ukrajinske krize, skandal oko prisluškivanja brojnih državnika (2013), uključujući i A. Merkel i F. Olanda, od strane američkih obavestajnih agencija otvorio je dodatna pitanja oko iskrenosti transatlanskih odnosa. U tom pogledu, dolazak Trampa na čelo SAD najvaljuje novo i za sada neizvesno poglavlje.

„Amerika na prvom mestu“ i transatlansko partnerstvo

Novi američki predsednik je tokom izborne kampanje, ali i kasnije, u nekoliko navrata govorio negativno o Evropskoj uniji. Za razliku od B. Obame, koji je tokom prošlogodišnje zvanične posete Velikoj Britaniji pokušao da utiče na pozitivan ishod referenduma (april 2016), Tramp je u više navrata pozdravio odluku Velike Britanije da napusti Uniju. Britanska premijerka T. Mej bila je prvi evropski državnik sa kojim se Tramp susreo u svojstvu predsednika. Tom prilikom Tramp je ponovio svoje pozitivno mišljenje o Bregzitu. Nakon što je izabran za predsednika, Tramp je govorio o NATO-u kao o „prevaziđenoj“ organizaciji, dok je EU okarakterisao kao „oruđe koje je prvenstveno u rukama Nemačke“. Posebno je kritikovao visok nemački trgovinski suficit, kao i nemačke firme koje ulažu u Meksiko da bi izvezile u SAD. Ukazao je na značaj *identiteta* kao razlog britanskog napuštanja EU, napominjući da očekuje da će i druge zemlje članice napustiti Uniju. On je posebno kritikovao odluku kancelarke Merkel da Nemačka primi izbeglice iz Sirije, ocenjujući je kao „katastrofalnu grešku“. Ovome možemo dodati i negativne komentare na račun evrozona, „koja će se uskoro raspasti“, date od strane još nepotvrđenog kandidata nove američke administracije za ambasadora u Briselu (T. Malok).

U svom pismu liderima EU uoči Evropskog saveta (ES) na Malti, predsednik ES D. Tusk je 31. januara 2017. godine istakao da „promene u Vašingtonu stavljaju EU u tešku situaciju“ jer „zabrinjavajuće izjave nove američke administracije čine budućnost Unije veoma nepredvidivom“. Osim serije zvaničnih ili nezvaničnih negativnih reakcija u EU (posebno u Evropskom parlamentu)

najava mogućnosti ozbiljne „bure“ u transatlanskim odnosima otvara prethodno pitanje o stvarnoj promišljenosti i dubini „evroskeptične“ politike vašingtonske administracije. Čini se da je još prerano govoriti o dubljem i dugoročnijem stateškom zaokretu SAD od njene poluvekovne politike u Evropi. Uostalom, neke od Trampovih primedbi na račun EU, poput pitanja visine kursa evra, neodrživosti nemačkog trgovinskog suficita, ili visine budžetskih ulaganja u odbranu članica NATO-a, nisu bez osnova. One se, uglavnom, mogu podvesti pod ekonomske, a ne geopolitičke komponente Trampovog programa. Prva turneja podpredsednika SAD M. Pensa u Evropi, koja je obuhvatila i Brisel, imala je za cilj da se smanje prvobitne tenzije i pruže određene, iako još uvek nedovoljno jasne i sigurne garancije evropskim partnerima da neće doći do strateških promena u njihovim odnosima.

EU i SAD su jedno drugom najveći ekonomski i trgovinski partneri, pri čemu SAD beleže godišnji deficit u robnoj razmeni od oko 122 milijarde evra (pokrivenost uvoza izvozom SAD sa EU je iznosila 66% u 2015. godini, dok je pokrivenost u robnoj trgovini sa Kinom je bila samo 25%). Treba dodati da je trgovina uslugama mnogo uravnoteženija i da su uzajamne direktne investicije izuzetno visoke. Ovim ciframa Tramp suprostavljajući izdatke SAD-a za odbranu članica NATO-a u Evropi što, između ostalog, obuhvata i održavanje 28 većih vojnih baza i preko sto raznih vojnih instalacija SAD sa skoro 100.000 vojnika, kojih je najviše u SRN, Velikoj Britaniji, Italiji i Španiji.

Između TV reality i realpolitike: mogući scenariji

„SAD imaju sve istorijske i geopolitičke razloge da učvrste Evropsku uniju i da spreče njeno utapanje u geopolitički vakuum“, istakao je Henri Kisindžer u svom poslednjem delu „Svetski poredak“ (2014). „Ako bi SAD bile odvojene politički, ekonomski i odbrambeno od Evrope, pretvorile bi se u geopolitičko ostrvo daleko od obala Evroazije. A Evropa bi mogla postati privesak na prilazima Azije i Bliskog Istoka“. Međutim, Kisindžer nije predvideo da bi izolacionizam i dovođenje u pitanje svetskog poretka moglo doći iz Vašingtona – centra koji je najviše uticao na stvaranje posleratnog međunarodnog sistema.

Trampova reakcija na efekte globalizacije i liberalnog ekonomskog poretka u formi zagovaranja protekcionizma (ekonomija) i neke forme delimičnog izolacionizma (geopolitika) može na različite načine uticati na Transatlanske odnose. I pored prvobitne nedorečenosti ove politike možemo, sa dosta verovatnoće, pretpostaviti da će dosadašnji naponi za ekonomsko produbljavanje odnosa EU-SAD putem zaključenja sveobuhvatnog bilateralnog sporazuma o slobodnoj trgovini (TTIP) biti napušteni.

Na srednji rok, možemo navesti tri moguća scenarija Trampove „revolucije“:

- (1) **Tramp-(r)evolucija: protekcionizam, izolacionizam i multipolarnost.** Obrt u politici SAD-a može dodatno ojačati trendove stvaranja *multipolarnog* međunarodnog poretka. SAD će možda odustati od pokušaja da očuvaju svoj položaj *hegemon*, što će

doprineti još većoj haotičnosti međunarodnog poretka. U „post-američkom svetu” (F. Zakaria) Kina i druge zemlje iz grupe BRICS će imati pojačanu ulogu. Podrška Bregzitu i orijentacija ka zaključenju bilateralnih sporazuma od strane SAD-a sa evropskim zemljama, može podstaći fragmentaciju unutar EU iz koje bi, nakon Velike Britanije, mogla izaći i neka druga zemlja članica.

(2) **Redefinisanje odnosa: ideologija u središtu – SAD kao tradicionalni hegemon, ali i zagovornik zaštite nacionalnog identiteta.**

Nametanje antiglobalističke i antisekularne vizije u okviru zapadnog sistema (što zastupa S. Banon, član Saveta za nacionalnu bezbednost i najuticajniji „ideolog” alternativne desnice (*alt-right*) unutar Trampove administracije) verovatno će pridoneti daljem jačanju populističkih pokreta u evropskim zemljama. Konfrontacija između političkog (levog i desnog) „centra” i ultradesničarskih pokreta u pojedinim članicama EU i sukob između pobornika *liberalnog otvorenog društva* nasuprot zagovornicima politike *zaštite nacionalnih identiteta* (kao alterantiva nadnacionalnoj saradnji) bi mogao da se pretvori i u pitanje egzistencijalne odbrane Evropske unije kao zajednice određenih (humanističkih, liberalnih, sekularnih) vrednosti.

(3) **Pragmatizam prevladava.**

Nastavak jedne vrste dosadašnjeg partnerstva – u senci slogana „Amerika na prvom mestu” – uz određena prilagođavanja na planu ekonomskih odnosa između SAD i EU, predstavlja najverovatniju opciju. Interesi SAD i EU za održanje intenzivne saradnje i očuvanje međunarodnog poretka verovatno će prevladati. Pri tome, može se očekivati da Tramp najveći naglasak stavi na redefinisane ekonomskih odnosa (trgovinski deficit SAD, ulaganja u odbranu evropskih zemalja i sl.). Ovakav scenario će takođe, predstavljati dodatni test izdržljivosti Evropske unije, čije države članice više neće moći automatski da se oslanjaju na tradicionalno američko vođstvo u slučajevima kriza.

Evropska unija će na pojavu pritisaka i odstupanja od tradicionalne politike SAD verovatno odgovoriti pokušajima da ojača unutrašnje jedinstvo, kao i da pojača neke zajedničke politike, od zajedničke odbrane do spoljne trgovine. Najava skorog samita EU-Kina (april-maj 2017) pre nego što je to bilo planirano, tumači se kao prvi indirektni odgovor Brisela na Trampove antiglobalističke poruke. Ipak, treba očekivati da će EU, svesna slabosti svog (ne)jedinstva, pre pokušati da sklopi neku vrstu „nagodbe o nenapadanju” sa Vašingtonom, nego što će ući u neku ozbiljniju i dugotrajniju konfrontaciju.

Koja od gornjih opcija ili njihov „mix” može prevladati, zavisice u dobroj meri od evolucije u odnosu snaga i uticaja između tzv. „ideologa” i „realpolitičara” u okruženju američkog predsednika. Da li će Trampova „(r)evolucija” završiti

kao „Trumanov/Trampov šou“ ili će se pre transformisati u neki oblik pragmatične realpolitike, zavisice u krajnjoj meri od dubine uverenja i upornosti američkog predsednika da realizuje svoju predizbornu agendu i da nastavi da dovodi u pitanje

konvencionalna uverenja i usaglašane vrednosti, norme i politike, uz rizik ozbiljnog otpora i sve jačih reakcija – kako u samim SAD, tako i u inostranstvu.

*** Autor je bivši šef misije Republike Srbije pri Evropskoj uniji**

**** Autor je menadžer projekta u Evropskom pokretu u Srbiji**

Mišljenja i stavovi izraženi u ovom eseju predstavljaju stavove autora i ne odražavaju neophodno i zvanične stavove Evropskog pokreta u Srbiji

Esej je objavljen u okviru aktivnosti „Evropski izazovi“ [Istraživačkog foruma Evropskog pokreta u Srbiji](#). Autori analiziraju aktuelne trendove u Evropi tokom 2017. godine.
